

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET - NIKŠIĆ

VIJEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA

Komisija za ocjenu magistarskog rada Zorice Dumnić

IZVJEŠTAJ

Kandidatkinja Zorica Dumnić, rođena je 07. 11. 1982. godine u Nikšiću. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Nikšiću, na Studijskom programu za obrazovanje učitelja 2018. godine. Magistarske studije Inkluzivnog obrazovanja upisala je iste godine, a ispite uspješno položila tokom školske 2018/19.godine. Od Odbora za monitoring magistarskih studija, na prijavu teme magistarskog rada dobijeno je pozitivno mišljenje 17.06.2019.god. Uradila je magistarski rad na temu „*Komunikloški kontekst inkluzije učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj školi*”.

Tema rada istražuje, identifikuje i analizira aktuelna pitanja u vaspitno obrazovnoj praksi koja obuhvataju kvalitet komunikacije i saradnje između škole i porodice učenika sa posebnim

obrazovnim potrebama (POP). Fokus istraživanja usmjeren je na ispitivanje učešća roditelja u životu škole i na adekvatnu komunikaciju sa svim akterima obrazovnog procesa, koja se ostvaruje za dobrobit boljeg postignuća učenika sa POP, a u skladu sa njihovim vlastitim mogućnostima. Savremeni uslovi života postavljaju zadatke i ciljeve koji pozivaju na ozbiljan angažman i aktivnosti na relaciji škola – porodica, te svaka na svoj način mora ostvariti svoju vaspitnu funkciju. Mada je dijete izloženo uticaju raznovrsnih životnih interakcija, škola i porodica su dva činioca od ključnog značaja kako za uspjeh u školi tako i u životu djeteta. Zbog toga je veoma značajno ostvarivanje kvalitetne komunikacije i kontinuirane saradnje između nastavnika i roditelja, čiji angažman obuhvata unapređivanje kvaliteta inkluzivnog obrazovanja.

Naime, svaki vid uključivanja roditelja, odnosno svaki vid komunikacije na već pomenutoj relaciji, bilo direktno (roditeljski sastanci, otvorena vrata, telefonski razgovori itd.) ili indirektno (pisma, prisustvo priredbama, obavještenja na sajtu škole itd.), podstiče postignuća učenika. Prvi i najvažniji cilj jeste da djeca sa POP dobiju obrazovanje koje će im omogućiti optimalan razvoj i koje će negativne posljedice njihove razvojne smetnje svesti na minimum.

U naučno istraživačkoj građi postoje brojna istraživanja koja su se bavila proučavanjem različitih barijera u komunikaciji i saradnji koja se ostvaruje između nastavnika i roditelja učenika sa POP sa ciljem otklanjanja istih, kako bi se učenicima sa POP omogućili adekvatni uslovi za napredovanje u različitim domenima razvoja (intelektualnom, socijalnom, emocionalnom itd.). Među brojnim faktorima, autori (Mandić, 1980; Savić, 1990; Gašić-Pavišić, 2005; Janković, 2008) uglavnom ističu sljedeće kao najprisutnije u vaspitno-obrazovnom procesu: loše iskustvo učitelja u odnosima sa pojedinim roditeljima; neprihvatljivi stavovi roditelja o školi i učenju; nerealna očekivanja roditelja od učitelja i škole; nesporazumi između djeteta i učitelja; nizak kulturni i/ili pedagoški nivo obrazovanja roditelja; teže smetnje u razvoju pojedinih učenika; omalovažavanje zahtjeva i mjera koje učitelj postavlja; nedovoljna stručnost nastavnika; nedovoljna informisanost obje strane o potrebi i značaju kvalitetne saradnje; nedostatak spremnosti ili entuzijazma za saradnju; nedovoljno uvažavanje mišljenja učitelja; nedovoljna upućenost učitelja u primjenu odgovarajuće dijagnostike u praćenju razvoja, rada i ponašanja djece itd.

U našem regionu, čiji su obrazovni sistemi utemeljeni u istoj pedagoškoj školi, prisutna je potreba za identifikovanjem aktuelnog stanja kada je u pitanju kvalitet saradnje i komunikacije

koja se ostvaruje između nastavnika i roditelja učenika sa POP. Rad je usmjeren, kako na otkrivanje uzroka pojave eventualnih barijera u saradnji porodice i škole, tako i na identifikovanje nivoa napredovanja iste u odnosu na prethodna istraživanja koja su se bavila ovom problematikom. Obzirom na to da je fenomen našeg istraživanja značajna karika cjelokupnog procesa inkluzivnog obrazovanja, smatramo da će nalazi istraživanja, doprinijeti unapređenju vaspitno-obrazovnog rada u domenu efikasne komunikacije potrebne za uspješnu saradnju, a sve u cilju doprinosa uspješne inkluzije učenika sa posebnim obrazovnim potrebama.

U uvodnom dijelu rada ukazuje se na značaj ostvarivanja kvalitetne komunikacije škole i porodice u cilju obezbjeđivanja adekvatnih uslova za razvoj i napredovanje učenika sa POP u osnovnoj školi. Teorijski dio rada obuhvata pet poglavlja.

U okviru prvog poglavlja razmotrene se važne karakteristike pojma komunikacija, kao i videnja i definisanja od strane različitih teoretičara. Isto tako, u okviru ovog poglavlja govori se o različitim kriterijumima na osnovu kojih se komuniciranje klasifikuje na određene grupe, odnosno vrste komunikacije koje su od velikog značaja za proces sticanja znanja i razvoja ličnosti.

U drugom poglavlju obrađen je značaj komunikacije u životu uopšte, a zatim i u vaspitno-obrazovnom procesu. Ukazano je na značaj vještine komuniciranja za uspjeh u životu i radu i navedene su vještine komunikacije i pozitivni efekti, kojima ona doprinosi uticaju na druge ljude. Rad na poboljšanju komunikacionih sposobnosti od krucijalnog je značaja za lakše razumijevanje drugih i za izražavanje svojih ideja drugima.

Komunikacija porodice i škole u vaspitno-obrazovnom procesu čini treće poglavlje teorijskog dijela rada, gdje je dat osvrt na školu i na porodicu, koji su glavni akteri kako u razvoju i obrazovanju, tako i u životu djeteta uopšte. U ovom dijelu rada navedene su aktivnosti nastavnog osoblja škole i aktivnosti roditelja koje su od krucijalnog značaja za adekvatnu komunikaciju, kao i smjernice za kvalitetniju saradnju ove dvije institucije. Opisana je uloga porodice i škole u formiranju ličnosti i uspjeha djeteta.

U četvrtom poglavlju razmotreno je uključivanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u vaspitno-obrazovni proces, shodno zakonskim regulativama. Govori se o tome šta je inkluzija i koji su preduslovi i prepreke za njenu realizaciju. Isticanje uloge i značaja timskog rada kao i uloge roditelja u tom timu završni je dio ovog poglavlja.

U petom poglavlju teorijskog dijela rada dat je osvrt na pregled dosadašnjih istraživanja na temu adekvatne komunikacije koja je potrebna za nesmetanu saradnju škole i porodice djece sa POP. Brojna istraživanja koja su se bavila ovom tematikom pokazuju prisutnost raznovrsnih problema sa kojima se suočavaju učenici, nastavnici i roditelji na temelju ostvarivanja neadekvatne saradnje i komunikacije. Jedno od novijih istraživanja koje je bilo usmjereno na ispitivanje stavova učitelja o roditeljskoj uključenosti u obrazovanje djeteta, oblika komunikacije i uključivanja roditelja kao volontera u školi, pokazalo je da učitelji imaju pozitivne stavove o roditeljskoj uključenosti i njihovoj važnosti, da primjenjuju različite oblike i načine komunikacije s roditeljima, međutim da nikada ili ponekad pribjegavaju primjeni uključivanja roditelja kao volontera u razredne i školske aktivnosti (Gregorović, 2017).

U istraživačkom dijelu kandidatkinja postavlja jasne metodološke okvire istraživanja na temu: Komunikološki kontekst inkluzije učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj školi.

Poslije određivanja problema i predmeta, definisan je cilj i zadaci istraživanja, naučno-istraživačke hipoteze, varijable, karakter i značaj istraživanja, populacija i uzorak, metode, tehnike i instrumenti istraživanja, kao i način statističke obrade dobijenih podataka.

Cilj istraživanja bio je: *Utvrditi da li je komunikološki kontekst, koji predstavlja preduslov saradnje škole i porodice, opredjeljujući za uspješnu inkluziju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj školi.*

Polazeći od definisanog cilja, postavljena je glavna hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da je komunikološki kontekst koji predstavlja preduslov saradnje škole i porodice, opredjeljujući za uspješnu inkluziju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj školi.*

Za ispitivanje definisanih zadataka korišteni su odgovarajuće naučno istraživačke metode i instrumenti. U radu je primijenjen anketni upitnik za nastavnike i roditelje, fokus grupni intervju za nastavnike i skala procjene za nastavnike. Anketni upitnik za nastavnike i roditelje imao je za cilj sagledavanje eventualnih barijera u komunikaciji koja se ostvaruje u procesu saradnje škole i porodice učenika sa POP. Fokus grupni intervju sa nastavnicima imao je za cilj da se putem organizovane diskusije ispitanici izjasne o svojim sposobnostima kao i iskustvima, teškoćama u procesu saradnje sa roditeljima djece sa POP, uzrocima i posljedicama aktuelnog stanja, odnosa i potrebnim koracima za unaprijeđivanje komunikacije za efektanu saradnju. Skala procjene imala je za cilj identifikovanje mišljenja nastavnika o

nivou prisutnosti određenih aktivnosti koje su usmjerene na ostvarivanje adekvatne saradnje i komunikacije.

Na osnovu zadataka istraživanja koje je kandidaktinja postavila, uslijedile su sljedeće pomoćne, tj. sporedne hipoteze čije je potvrđivanje ili odbacivanje omogućilo i verifikaciju glavne naučno-istraživačke hipoteze:

1. Pretpostavlja se da su nastavnici u dovoljnoj mjeri upoznati sa suštinom inkluzivnog obrazovanja;
2. Pretpostavlja se da su najčešći oblici komunikacije kada je saradnja porodice i škole u pitanju na tradicionalnom nivou, to jest dominantno organizovana u formi individualnih kontakata i susreta;
3. Pretpostavlja se da postoje brojni problemi u procesu komunikacije kao temelja za uspješnu saradnju škole i porodice učenika POP;
4. Pretpostavlja se da su roditelji upoznati sa prednostima koje donosi IROP, i da u velikoj mjeri učestvuju u kreiranju istog;
5. Pretpostavlja se da u organima upravljanja radom škole nema predstavnika roditelja učenika sa POP;
6. Pretpostavlja se da se nastavnici nedovoljno osposobljavaju u domenu komunikoloških vještina potrebnih za saradnju sa porodicom učenika sa POP;
7. Pretpostavlja se da školski kadar na različitosti među učenicima ne gleda kao na pozitivne resurse, već kao na problem u nastavi.

S obzirom na to da su dobijeni podaci omogućili komparativni pregled mišljenja i stavova nastavnika i roditelja učenika sa POP kojim se došlo do relevantnih podataka, konstatuje se da je ostvaren cilj istraživanja, i potvrđena glavna hipoteza istraživanja koja glasi: *pretpostavlja se da je komunikološki kontekst koji predstavlja preduslov saradnje škole i porodice, opredjeljujući za uspješnu inkluziju učenika sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnoj školi.*

Prvi istraživački zadatak bio je usmjeren na utvrđivanje obima znanja učitelja i nastavnika o inkluziji koji je bitan preduslov za njenu adekvatnu implementaciju u vaspitno-obrazovni proces. Podaci ukazuju na to da su ispitanici generalno „dovoljno“ upoznati sa suštinom inkluzivnog obrazovanja. Međutim, prema odgovorima većine ispitanika, veoma mali broj nastavnika i učitelja se izjasnilo da su u potpunosti upoznati sa načinom realizacije i organizacije nastave koja je usmjerena na kvalitetno uključivanje djece sa POP u vaspitno-obrazovni proces, a koja podrazumijeva kompleksan sistem vaspitno-obrazovnih pristupa, metoda i mjera koje su prilagođene smetnjama ili pak poteškoćama sa kojima se djeca sa POP svakodnevno suočavaju. Na osnovu dobijenih podataka djelimično je potvrđena prva naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da su nastavnici u dovoljnoj mjeri upoznati sa suštinom inkluzivnog obrazovanja.*

Drugi istraživački zadatak bio je usmjeren na utvrđivanje oblika komunikacije i saradnje između škole i porodice kao značajne karike u obezbjeđivanju povoljnih uslova za kvalitetan proces inkluzije. Podaci dobijeni ispitivanjem nastavnika pokazuju:

- Da 22,9% ispitanika smatra da je najbolja saradnja ostvarena sa porodicom učenika;
- Da se većina nastavnika zalaže za izgrađivanje partnerskog odnosa sa roditeljima djece sa POP;
- Da najveći broj ispitanika koristi individualne sastanke i direktnu komunikaciju sa roditeljima u prikupljanju potrebnih informacija o učenicima sa POP jer ih smatraju najefikasnijim;
- Da većina nastavnika smatra da adekvatna komunikacija sa roditeljima može rezultirati boljim postignućem učenika;
- Da nastavnici slabije ocjenjuju saradnju sa roditeljima različitim sredstvima komunikacije osim onih tradicionalnih oblika saradnje (elektronska pošta, kućne posjete, društvene mreže);
- Da generalno nastavnici ne smatraju u velikoj mjeri da Savjet roditelja zajedno sa predstavnikom roditelja učenika sa POP može pomoći ostvarivanju uspješnije inkluzije učenika u školi.

Podaci dobijeni ispitivanjem roditelja pokazuju:

- Da 64,6 % ispitanih roditelja djece sa POP smatra da su upoznati sa programom inkluzivnog obrazovanja, dok više od trećine njih smatra da su djelimično upoznati sa ovim programom;
- Da 90% ispitanih roditelja navodi da je izvor informisanja o inkluziji škola;
- Da više od polovine roditelja sa POP svakodnevno ostvaruju kontakt sa školom;
- Da je najčešći oblik komunikacije koju ostvaruju sa nastavnicima direktna komunikacija putem individualnih sastanaka;
- Da roditelji smatraju da se bolja komunikacija može ostvariti uz veću podršku škole, veću uključenost roditelja djece sa POP, održavanjem češćih sastanaka roditelja i članova Stručnog tima, angažovanjem stručnih lica za rad sa djecom sa POP, većim razumijevanje od strane drugih nastavnika, povremenim boravakom djece sa POP u dnevnim centrima, i edukacijom kadra;
- Da postoji nejednačenost teorije i prakse i da je prisutna potreba potrebe za uklanjanjem predrasuda;
- Da bi kućne posjete doprinijele poboljšanju komunikacije i saradnje sa nastavnicima.

Na osnovu komparacije dobijenih podataka iz anketnih upitnika, intervjua i skale procjene potvrđena je druga naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da su najčešći oblici komunikacije kada je saradnja porodice i škole u pitanju na tradicionalnom nivou, to jest dominantno organizovana u formi individualnih kontakata i susreta.*

Treći istraživački zadatak bio je usmjeren na identifikovanje eventualnih problema u komunikaciji između porodice učenika sa POP i škole.

Nastavnici smatraju da prepreke obuhvataju nedovoljnu edukaciju roditelja o načinima aktivnog i produktivnog učešća u vaspitanju i obrazovanju svoje djece. Takođe, odsustvo kućnih posjeta shvataju kao jednu od barijera. Roditelji, sa druge strane, generalno navode više prepreka koje se odnose na posvećenost i kvalitet rada nastavnika i tehničkih uslova u školi. Na toj osnovi, potvrđena je treća postavljena naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da postoje brojni problemi u procesu komunikacije kao temelja za uspješnu saradnju škole i porodice učenika POP.*

Četvrti istraživački zadatak bio je usmjeren na utvrđivanje kvaliteta saradnje roditelja sa Stručnim timom i na ispitivanje znanja roditelja o svim prednostima koje donosi IROP. Dobijeni

podaci pokazuju:

- Da nastavnici smatraju da roditelji nijesu u dovoljnoj mjeri edukovani o vaspitno-obrazovnom radu sa djecom sa POP;
- Da članovi Stručnog tima koriste različite načine koji su usmjereni na edukovanje roditelja djece sa POP;
- Da nastavnici smatraju da su roditelji generalno upoznati sa prednostima koje donosi IROP;
- Da članovi Stručnog tima roditelje doživljavaju kao značajne resurse informacija koje su im neophodne za unapređivanje kvaliteta rada sa djecom sa POP;
- Da Stručni tim smatra da je kvalitet komunikacije i saradnje koja se ostvaruje između roditelja i ostalih članova Stručnog tima uslovljen individualnim pristupom roditelja;
- Da roditelji smatraju da nijesu dovoljno aktivno angažovani u aktivnostima koje preduzima Stručni tim.

Na dobijenih podataka, odbačena je četvrtanaučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da roditelji imaju adekvatnu saradnju sa članovima Stručnog tima, da su upoznati sa prednostima koje donosi IROP i da u velikoj mjeri učestvuju u kreiranju istog*

Peti istraživački zadatak bio je usmjeren na utvrđivanje učešća roditelja u organima upravljanja u školi. Najveći broj roditelja (66%) tvrdi da nemaju predstavnika roditelja djece sa POP u Savjetu roditelja u školi, dok više od trećine navodi da imaju svog predstavnika. Na osnovu dobijenih podataka, potvrđena je peta postavljena naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da u organima upravljanja radom škole nema predstavnika roditelja učenika sa POP.*

Šesti istraživački zadatak bio je usmjeren na identifikovanje angažmana nastavnika po pitanju unapređenja kvaliteta komunikacijskih vještina koje su neophodne za saradnju sa porodicom učenika sa POP. Većina ispitanika smatra da edukacija nije neophodna u ostvarivanju kvalitetne komunikacije sa roditeljima djece sa POP, dok postoji i određeni postotak ispitanika koji su usmjereni na dodatno edukovanje, kako bi obezbijedili uslove za ostvarivanje kvalitetene komunikacije u cilju unapređenja vlastitog rada. Na toj osnovi, potvrđena je šesta naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da se nastavnici nedovoljno osposobljavaju u domenu komunikoloških vještina potrebnih za saradnju sa porodicom učenika sa POP.*

Sedmi istraživački zadatak bio je usmjeren na da ispitivanje mišljenja nastavnika kada su u pitanju različitosti među učenicima i da li na učenike sa POP gledaju kao na pozitivne resurse ili kao na problem u nastavi. Većina nastavnika smatra da djeca sa POP jesu pozitivni resursi i da mogu imati pozitivne uticaje na svoje vršnjake kada je u pitanju:

- Prihvatanje različitosti;
- Podsticanje razvoja empatije;
- Podsticanje solidarnosti i tolerancije;
- Podsticanje altruizma.

Na toj osnovi odbačena je sedma naučno-istraživačka hipoteza koja glasi: *Pretpostavlja se da školski kadar na različitosti među učenicima ne gleda kao na pozitivne resurse, već kao na problem u nastavi.*

U zaključnom dijelu kandidatkinja razmatra identifikovane barijere sa kojima se suočavaju, sa jedne strane, nastavnici u saradnji sa porodicom učenika sa POP, a sa druge strane, roditelji učenika sa POP u saradnji sa školom.

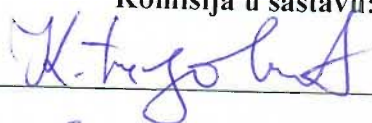
U dijelu navođenja pedagoških preporuka temeljno analizira postupke, koje je neophodno preduzeti kako bi se unaprijedila cjelokupna saradnja škole i porodice učenika sa POP. U tom dijelu navodi važnost angažmana škole, angažmana nastavnika, angažmana Stručnog tima i angažmana roditelja i daje adekvatne preporuke koje isti treba da realizuju u budućem periodu u cilju prevazilaženja identifikovanih barijera.

Na osnovu svega izloženog, možemo zaključiti da je kandidatkinja temeljno analizirala aktuelni problem u obrazovno-vaspitnoj praksi i u svom radu iznijela stav o značaju ostvarivanja adekvatne komunikacije i saradnje škole i porodice učenika sa POP, na osnovu čega smatramo da je dala naučni doprinos kako teoriji, tako i pedagoškoj praksi.

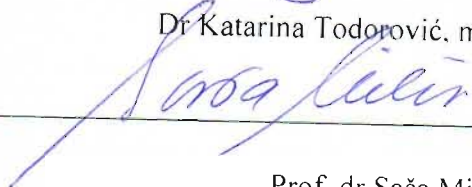
Komisija smatra da magistarski rad kandidatkinje Zorice Dumnić na temu: *KOMUNIKOLOŠKI KONTEKST INKLUZIJE UČENIKA SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA U OSNOVNOJ ŠKOLI* ispunjava normative koji važe za magistarske teze, te stoga predlaže Nastavno-naučnom vijeću Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore da odobri usmenu odbranu ovog rada.

Nikšić, 25.11.2019. godine

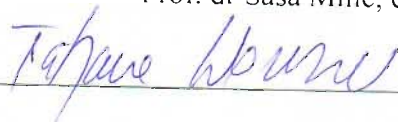
Komisija u sastavu:

Dr Katarina Todorović, mentorka

Prof. dr Saša Milić, član

Prof. dr Tatjana Novović, članica

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET
NIKŠIĆ

PRIMLJENO: 11. 12. 2019.			
ORG. JED.	GRUPE	PROLOG	VRJEDNOST
01	2255		